

Inhoud

Proloog	9
Waarom dit boek bestaat	13
1 Leren liegen	19
2 De verdrukte puberteit	41
3 Het incident met de trui	55
4 Een verhaal van duizend steken	69
5 De mooiste tijd van je leven	80
6 De eerste leugen	91
7 De leugenwereld	109
8 Geld	121
9 De Roze Baron	131
10 Schijnstudent	146
11 De last van de leugen	158
12 Bijna ontdekt	171
13 Morgen vertel ik alles	183
14 De echte student	200
Epiloog	221
Voor schijnstudenten en hun omgeving	225
Dankwoord	234
Bronvermelding	237

Proloog

Wat mij altijd fascineert aan rampen, zoals een plotselinge aardbeving, of het neerstorten van een vliegtuig, is het moment vlak vóór de ramp. Het moment waarop alles nog perfect in orde lijkt, terwijl zich ondertussen talloze onzichtbare processen voltrekken, die ieder voor zich misschien nog wel onschuldig lijken, maar samen onherroepelijk leiden tot dat ene fatale moment. Het moment waarop alles in elkaar stort.

Op zondag 31 januari 2010 was ik de ramp, en tikte de klok genadeloos af naar het moment van de totale ineenstorting van mijn immense bouwwerk van leugens, smoesjes en verzinsels. Die avond zou ik naar bed gaan in een totaal andere wereld dan waarin ik die ochtend nog was opgestaan.

Een paar weken daarvoor had mijn moeder mij gevraagd om mijn bewijs van inschrijving aan de universiteit. Dat had ze nodig voor een bezwaarschrift: het verzorgingstehuis waar mijn vader woonde had zijn eigen bijdrage verhoogd, en dat kon zij, met twee studerende kinderen, er echt niet bij hebben. Bij mij was liegen op dat moment net zo natuurlijk als ademen, dus ik had haar bezworen dat ik de documenten toch écht al had opgestuurd. Waren ze misschien kwijtgeraakt in de post? Nee, echt heel gek, maar ja, je weet hoe slecht mijn handschrift is, dus misschien kon de postbode het niet lezen?

Die 31e januari moest ik het bewijs dan maar zelf meenemen. Samen met mijn moeder en mijn broer zou ik bij mijn vader op bezoek gaan in het verzorgingstehuis, daarna zouden we bij mijn moeder eten. Ik hoopte dat ze er niet meer aan zou denken, dat ik pas als ik weer veilig in de trein naar huis zat een sms'je – het was immers 2010 – zou krijgen dat we het toch weer waren vergeten. Alles om maar uitstel van executie te krijgen. Alles beter dan de waarheid. Ik heb in die tijd, in de weken waarin ik wist dat het einde naderde, zelfs nagedacht over de kans dat de aarde zou stoppen met draaien, en dat daardoor de tijd stil zou komen te staan. Of dat ik zonder iets te zeggen zou emigreren. Enkel en alleen om de werkelijkheid maar niet onder ogen te komen. Je moet je toch ergens aan vastklampen.

Aanvankelijk leek het goed te gaan. Tijdens het bezoek aan mijn vader had mijn moeder nog niet naar de documenten gevraagd en ook tijdens het eten bleef ik buiten schot. Na de afwas kwam toch ineens die door mij zo gevreesde vraag. 'O, voor we het vergeten, Job, haal even dat inschrijvingsbewijs uit je tas.' Paniek. Wat nu? *Act cool*. 'Tuurlijk, mam.' Elke seconde uitstel die ik kon krijgen, was er één. Ik liep langzaam naar mijn rugzak in de hal. Ik ritste zelfs, volslagen zinloos, het hoofdvak open. Geheel volgens verwachting was het inschrijvingsbewijs in geen velden of wegen te bekennen. Het bestond namelijk niet.

Wanhopig schoten er nog enkele gedachten door mijn hoofd: Kon ik snel nog iets verzinnen? Dat ik het per ongeluk in een andere tas had gedaan en de verkeerde had meegenomen? Dat de universiteit tegenwoordig geen inschrijvingsbewijzen meer verstrekke? Nee. Ik kon geen kant meer op. Al mijn eerdere keuzes en deelbeslissingen hadden mij naar dit ene moment geleid. Vanaf de allereerste keer, zesenhalf jaar

geleden, toen ik met een klein leugentje zei dat mijn tentamen ‘wel goed’ ging, tot nu, waarin iedereen, maar dan ook iedereen dacht dat ik bijna was afgestudeerd in zowel Geschiedenis als Rechten. Het was genoeg. Ik kon niet meer. Dit was het moment van de waarheid. Letterlijk.

Ik liep terug naar de zitkamer. De blikken van mijn moeder en broer vielen op mijn overduidelijk lege handen.

En toen, eindelijk, zei ik het.

‘Ik kan het je niet geven, want ik sta al een paar jaar niet meer ingeschreven aan de universiteit.’

Voor even leek de wereld bevroren. Na een paar seconden bracht mijn moeder als eerste iets uit.

‘Wát zeg je?’

Nu niet toegeven aan de verleiding om terug te krabbelen, zei ik tegen mezelf, nu moet je doorgaan.

‘Ik zei: ik sta al een paar jaar niet meer ingeschreven aan de universiteit.’

Mijn broer zat als een standbeeld op de bank en bracht geen woord uit. Om zichzelf een houding te geven, begon mijn moeder te lachen: ‘Je maakt een grap.’

Ik antwoordde bloedserius: ‘Nee mam, het is echt waar. Ik sta niet meer ingeschreven. Ik heb van beide studies nog niet eens mijn eerste jaar gehaald.’

De gezichtsuitdrukking van mijn moeder en mijn broer vergeet ik nooit. Ongeloof, verbijstering, woede, de overtuiging dat ik een grap maakte, en weer ongeloof, wisselden elkaar af. Pas na twintig minuten daalde het besef in dat de timide jongen vóór hen echt was en de succesvolle student het verzinsel. Vanaf dat moment was er vrij weinig afwisseling meer in de emoties, en bleef het voornamelijk verdriet. Het is het enige moment dat ik mijn broer, mijn grote stoere broer,

hartverscheurend heb zien huilen. Het beeld van zijn lieve, kleine, onschuldige, slimme broertje stortte voor zijn ogen in, om te worden vervangen door dat van een leugenaar.

Mijn natuurlijke neiging om aan *damage control* te doen, zette ik doodsbang maar resoluut aan de kant. De gifbeker moest leeg, en wel vanavond. Ik keek mijn moeder en mijn broer recht in de ogen aan. Iets wat ik na zoveel jaren liegen nu eindelijk weer kon. Ik vertelde alles.

Waarom dit boek bestaat

Dat dit boek bestaat, bewijst dat het toch goed is gekomen. Op onhandige manieren weliswaar, met hangen en wurgen en veel onnodig leed voor mijzelf en mijn omgeving, maar toch goed. Inmiddels kunnen er zelfs dagen voorbijgaan dat ik er niet eens meer aan denk. Het ‘studiegebeuren’ – zoals ik het pas veel later ben gaan noemen – definieert mij, op het moment dat ik dit schrijf al veertien jaar, niet meer. Ik woon samen met mijn vriend Mo, in een klein maar gezellig huis in Amsterdam, heb een baan die mij voldoening geeft, lieve vrienden die ik ooit vreesde kwijt te zijn, een warme band met mijn moeder en familie, en op zaterdagen ontbijten Mo en ik bij ons favoriete café en is het leven goed.

En toch, of misschien wel juist daarom, wil ik erover schrijven. Ergens voelt het wat ironisch dat ik, die jongen die jarenlang alles in het werk stelde om te voorkomen dat iemand mijn geheim te weten kwam, die het liefst zo min mogelijk met anderen deelde, nu moedwillig alles open en bloot op papier zet. Ik had toen nooit kunnen bedenken hoe mijn latere zelf niet alleen met mededogen, maar zelfs met een totaal ander begrip naar zijn verleden zou leren kijken. Zich er niet van afkeert, maar het juist omarmt. En het opschrijft.

In de eerste jaren na het studiegebeuren kon ik er bijna niet over spreken. Ik wilde gewoon Job zijn. En ik wilde er zo

min mogelijk, liefst helemaal niet, aan herinnerd worden. Ik wilde dóór, vooruit kijken, niet achterom. Maar met het verstrijken van de tijd ben ik gaan inzien dat het verleden niet alléén maar kommer en kwel was. En dat er lessen uit zijn te trekken. Ik kan er nu zelfs grappen over maken. Tijdens het schrijven van dit boek kon ik het niet laten om af en toe twijfel te zaaien of ik nu wel écht aan het schrijven was, of er niet op een gegeven moment een boeklancering zou zijn zonder boek, en zonder Job. Mark Twain had gelijk: komedie is inderdaad tragedie plus tijd.

Hoe anders was dat veertien jaar geleden. Hoe verstrikt, verloren en opgesloten voelde ik mij toen. Hoe uitzichtloos was die eenzame zelfgebouwde gevangenis van mijn grote leugen. De leugen waardoor op het einde iedereen, maar dan ook iedereen geloofde dat ik op het punt stond om af te studeren, terwijl ik in werkelijkheid niet eens meer aan de universiteit stond ingeschreven.

Inderdaad, ik was er zo eentje: een schijnstudent, een pretend-student, spookstudent of, wat botter maar wel duidelijker, een studielieger. Allemaal verschillende termen voor in essentie hetzelfde fenomeen: studenten die liegen over hun studie. Een fenomeen dat veel vaker voorkomt dan je denkt, ook al weten we niet precies hoe vaak omdat officiële cijfers helaas nog steeds ontbreken. En ook een fenomeen dat veel meer verschillende verschijningsvormen kent dan je denkt: het kan gaan om studenten die nog wel ingeschreven staan als student, maar niet de waarheid vertellen over de door hen behaalde cijfers. Om studenten die liegen over welke studie ze precies doen, over hoe ver gevorderd ze zijn, of aan welke instelling ze staan ingeschreven. En zelfs om studenten die liegen dat ze al zijn afgestudeerd, of dat ze een baan hebben die op dat afstuderen zou zijn gevolgd.

Iedereen kent wel zo iemand of heeft er weleens over gehoord. Soms heel concreet, maar veel vaker een roddel, verteld in vage flarden. Het probleem is dat we, zoals zo vaak wanneer we over iets heftigs, ingewikkelds en diep persoonlijks praten, maar het halve verhaal horen – of vertellen. ‘En pas toen hij niet op zijn eigen afstudeerborrel kwam opdagen, bleek dat hij nog niet eens zijn eerste jaar had gehaald’, hoor je dan. Daardoor geven we ruimte aan sensatie, gespeculeer en, nog erger, oordelen. En omdat we niet het hele verhaal horen, vergeten we dat elke schijnstudent ook een persoon is, een voorgeschiedenis kent, dat aan elk verhaal meerdere kanten zitten, dat er externe omstandigheden kunnen zijn die, in combinatie met iemands karakter, jeugd en nog zoveel meer factoren, iemand het pad van de leugen op kunnen sturen. Als we die helft van het verhaal niet vertellen, maken we onbewust het probleem alleen maar groter. Omdat daardoor studenten die nu of in de toekomst in deze situatie zitten, zullen denken dat het alleen maar aan hén ligt. Dat ook hun verhaal ooit met smaak zal worden doorverteld op borrels en verjaardagen. En dat er geen manier is waarop het ooit nog goed kan komen.

Daarom wil ik mijn verhaal vertellen. Het hele verhaal. Met alle kanten: de mooie, maar ook – of eigenlijk vooral – de lelijke. Niet om wat ik gedaan heb goed te praten, maar wel om het fenomeen ‘schijnstuderen’ beter te begrijpen. Ik wil onderzoeken hoe het mogelijk is dat er in een jeugd als de mijne, doorgebracht in de schijnbaar zorgeloze omgeving van een liefdevol gezin aan een aangeharkte laan in Bussum, toch zaadjes kunnen worden geplant van een latere catastrofe. Dit doe ik om te laten zien dat liegen – op de immense schaal waarop ik dat heb gedaan – niet iets is waar je bewust voor kiest, dat je er volledig in vast kan komen te zitten en er

zonder hulp bijna niet meer uitkomt. Hoe eenzaam het kan zijn, hoe uitzichtloos, en hoe verstrekkend en desastreus de gevolgen kunnen zijn.

Ik wil vertellen hoe dat proces bij mij in zijn werk is gegaan. Hoe het voelt om daar middenin te zitten. Maar óók hoe ik daar weer uit ben gekomen. En ik wil onderzoeken wat liegen precies is en waarom we het doen. Wij allemaal, jij ook, liegen gemiddeld elke dag twee keer. Wanneer we zeggen dat we zo'n ontzettende zin hebben in iemands feestje, terwijl we eigenlijk thuis op de bank willen liggen. Wanneer we uitroepen dat iemand toch zo'n schattige baby heeft, terwijl we ons best moeten doen om ons afgrijzen te verbergen. Zo, door alle facetten van de leugen open en bloot te leggen, hoop ik een beetje begrip te kweken voor de schijnstudent en het taboe dat erop rust te doorbreken. En let wel: begrip kweken is iets anders dan goedpraten. Want een probleem als dit lossen we alleen maar op als we er met elkaar over in gesprek gaan, als we allemaal ons falen, onze angsten, onze twijfels en onze mislukkingen meer met elkaar delen. Zodat we laten zien dat er in onze samenleving ook plek is voor die honderden, misschien wel duizenden andere mensen zoals ik.

Eén ding staat voor mij na veertien jaar als een paal boven water: zeggen dat je gewoon niet moet liegen, of dat die liegende student daar meteen mee zou moeten stoppen, is veel te simpel gedacht. Net zoals het ook te eenvoudig zou zijn om te zeggen dat er geen enkele verantwoordelijkheid ligt bij de schijnstudent zelf. Die moet immers de eerste stap zetten. En die eerste stap is niet makkelijk. Of eigenlijk verdomde moeilijk, weet ik uit ervaring. Ik heb niet voor niets uiteindelijk bijna zeven jaar over mijn studie gelogen: omdat ik simpelweg de uitweg niet kon vinden, niet kon zien hoe ik mijzelf uit deze situatie kon redden.

Voor de studenten van nu en in de toekomst, die nu al liegen of dat misschien nog gaan doen, is er dit boek. Maar niet alleen voor hen: het is eveneens voor mensen die iemand kennen die dit is overkomen, of nu in hun omgeving iemand hebben van wie ze vermoeden dat er iets niet helemaal klopt als het op de studie aankomt. Dit boek is ook bestemd voor mensen die zich met studentenwelzijn bezighouden, docenten, studieadviseurs, studentendecanen en anderen die verbonden zijn aan de onderwijsinstellingen waar deze schijnstudenten rondlopen. En tot slot, veel breder, eigenlijk voor iedereen die weleens de druk heeft gevoeld om dingen mooier voor te stellen dan ze zijn, die voelt alsof ze continu een beeld van succes moeten uitdragen, zeker wanneer sociale media de niet-succesvolle momenten van het leven consequent zo onderbelicht laten. Ik hoop dat ik met dit boek kan laten zien dat falen bij het leven hoort, dat je daarvan terug kunt komen, en dat iedereen een tweede en misschien zelfs wel een derde kans verdient. En misschien kunnen we dan, hoe ironisch ook bij een boek over falen, wel van een klein succesje spreken.

Dus, voor de student vol twijfels, schaamte en wroeging die dit boek in handen heeft gekregen, ik richt me nu dan maar even direct tot jou en ik zeg je de dingen die ik zelf zo graag had gehoord toen ik nog in jouw situatie zat. Je bent niet alleen en je bent niet gek. Je hebt ooit, lang of minder lang geleden, een bepaalde afslag genomen en je kan nu de weg terug niet meer vinden. Dat is niet erg. Niemand is perfect, we falen allemaal en geen mens kan alles in zijn eentje doen. Zoek hulp, vertel het aan iemand, ook al is het anoniem, want zelfs dan wordt die enorme leugen een klein beetje kleiner. En tot slot, ook al denk je nu nog dat er geen uitweg bestaat: het komt goed. Eerlijk waar.